

TURUK

2019, Yıl/Year:7,Sayı/Issue:19, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 24.07.2019

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 28.11.2019

Sayfa / Page: 278-290

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK791>

Yazar / Writer:

Dr. Öğr. Üyesi Timuçin Aykanat

Hakkâri Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi ABD
(Klasik Türk Edebiyatı Dalı)

timi_cin@hotmail.com

Prof. Dr. Selami Ece

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi

selamiece@atauni.edu.tr

SÂFÎ BABA VE DÎVÂNİ ÜZERİNE*

Öz

Sâfi Baba, XVIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIX. yüzyılın ilk çeyrek diliminde yaşamış bir klasik Türk şairidir. Edebiyatımızda, Sâfi mahlaslı on bir şaire rastlanmaktadır. Sâfi Baba, bu on bir şairden biri değildir. Ne yazık ki; Sâfi Baba'nın hayatına dair edebiyat tarihi ve tezkirelerde de bir bilgi yoktur. Onu gündeme taşıyan yegâne eseri *Dîvân'ıdır*.

*Dîvân'*ından elde edilen bilgilere göre, Sâfi Baba Bektaşî ve İsrakî bir şairdir. O, bir hikmet şairi olmakla birlikte; Sebki Hindî'den de etkilenmiştir. Şair, hayatını Rumeli, İstanbul ve Uşak gibi yerlerde geçirmiştir. Tayyar Mahmud Paşa'nın kâatibi olan Sâfi Baba, en az üç dil bilen eğitilmiş bir şair olarak; son dönem Osmanlı şiirinin üzerinde durulması gereken isimlerinden biridir.

Bu yazı, Sâfi Baba'yı ve *Dîvân'*ını, ana hatlarıyla tanıtmayı ve bilhassa şairin edebî kişiliğine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

* Söz konusu çalışma; Aykanat, T. (2015). *Sâfi Baba ve Divanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme-Sözlük-Dizin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü (ETE ABD), Erzurum. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selami Ece) künyeli doktora tezinden üretilmiştir. Makale; akademik kriterler vechiyle; Prof. Dr. Selami Ece ve çalışma yazarının müşteregidir.

Anahtar Kelimeler: Sâfi Baba, *Sâfi Dîvânı*, Bektaşî ve İshrakî, Hikemî Tarz, Sebk-i Hindî, Tayyar Mahmud Paşa.

ON THE SÂFÎ BABA AND HİM DÎVAN'S

Abstract

Sâfi Baba, XVIII. XIX. He is a classical Turkish poet who lived in the first quarter of the XIX. th century. In our literature, there are eleven poets with the pseudonym. Sâfi Baba is not one of eleven poets. Unfortunately; There is no information about the life of Sâfi Baba in literary history and antologia. His only work on the agenda is *Divan*.

According to the information obtained from *Dîvân*, Safi Baba is a Bektashi and Ishraki poet. Although he is a poet of wisdom; He was also influenced by Sebk-i Hindî. He lived in Rumeli, Istanbul and Uşak. Sâfi Baba, the clerk of Tayyar Mahmud Pasha, is an educated poet who speaks at least three languages; is one of the most important names of the last period of Ottoman poetry.

This article aim stoin troduce Sâfi Baba and *Dîvân* in general terms and draws attention to the literary personality of the poet.

Keywords: Sâfi Baba, *The Dîvân of Sâfi*, Bektashî and Israkî, Sebk-i Hindî, Tayyar Mahmud Pasha.

Giriş

Klasik Türk şiiri, çok sayıda edibe sahiptir. Osmanlının son dönem şairlerinden Sâfi Baba, bunlardan biridir. O ve *Dîvân*'ı edebiyatbilimsel çerçevede kaydedeğdir. İşaret edilen tez istikametinde hazırlanan söz konusu çalışma, Sâfi Baba ve *Dîvân*'ına yönelik bulgu ve değerlendirmeleri içermektedir. Böylelikle; Sâfi Baba ve *Dîvân*'ı yeniden gündeme taşınmış oluyor.

1. Sâfi Baba'ya Dair

A. Hayatı

Sâfi Baba,¹ XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın ilk çeyrek diliminde yaşamıştır. Bektaşî ve İshrakî'dir. Şi'r-i Hikem ve Sebk-i Hindî'ye müntesiptir. Meslekî açıdan kâtip bulunan Sâfi Baba, en az üç dil bilen kaydadeğer bir Osmanlı şairidir.

Sâfi Baba, M. 1807-1808 yılları arası Osmanlı Sadrazamı bulunan Tayyar Mahmud Paşa'nın (Poyraz 2011) kâtipliğini yapmıştır. Bu bilginin mesnedi şudur²:

¹ Delâlet-i Nâmı: Bir ismim *Yıldırım*'dır 'âlem-i gayb-ı hüviyyetde/Degildir bu diyenler bana zîr-ahlât eder 'Îsî (G. 256/10); Bir degil'Ankâ gurâb-ı rû-siyehle n'eyleyim/Olmadın ıslâh gittin âh *Sa'dullâh* âh (G. 243/9); Halt edersin gayrı *Sa'dullâh* yeter lâf u güzâf/Şâ'irâne söyle dinlet muhteremce söyleme (G. 244/9)

²Sâfi Baba, söz konusu mesnetten anlaşılacağı üzere, erkân-ı devletten olmuştur. Devlet müstensip ve hizmet-dârını kaydeden hiçbir arşiv belgesi, şairimiz hakkında bilgi vermemektedir.

“*Dîvân-ı Ma’delet-‘Unvân-ı Müşîrânelerinde Nâm-zed-i Hizmet-i Kitâbet Oldıgum Seyyid Mahmûd Paşa’dan “Yessera’llâhü Mâyürîdü ve MâYeşâ” Hengâm-ı ‘Uzlet ü İhtiyâr-ı Terk-i Dünyâ vü Tecrîdimüzde İsti’fâ ve Esbâb-ı İ’tizârı Mutazammın Takdîm ü ‘Arz-ı Recâ Olinan Kasîde-i Garrâdur”*”

Söz konusu başlık; Sâfi Baba’nın, adı geçen sadrazamla aynı devirde yaşadığını ispat ettiği gibi; onun, meslek olarak erkân-ı devlette kâtip bulunduğunu da belgeler. Şair Sâfi Baba, kendisine işaret edilen kasidesinin 50’inci beytinde; Mahmud Paşa’yı, ma’nânın Hz. Mûsâ’sı olarak betimler. Bu ekseninde; hâmisini tebrik ve takdir eder:

Kelîmu’llâh-ı ma’nâ hazret-i Tayyâr Pâşâ kim

Odur kâ’im-makâm-ı sadr-ı vâlâ-yı cihân-bânı (K. 17/50)

Söz konusu *Dîvân*, Sâfi Baba’nın çağdaşı başka isimleri de anmaktadır. Bu kişiler; Nâdir Şah, Zend Kerim Han, Kolçak İlyas Paşa, Şeyhülislâm Mehmed Zeynelabidin ve Çorlulu Köse Bahir Mustafa Paşa’dır. Nâdir Şah (Ateş 2001: 79-83), Zend Kerim Han (Huart 1993: 558), Kolçak İlyas Paşa (Uzunçarşılı, 1995), Şeyhülislam Mehmed Zeynelabidin (Uzunçarşılı 1995: 476) ve Çorlulu Köse Bahir Mustafa Paşa (Uzunçarşılı 1988: 334)’yı tarihi birer kimlik olarak anan Sâfi, ilk dört şahsiyeti ulularken; sonuncuyu, keskin bir dil ve üslupla yerer. Söz konusu ululamalar, alışılmış eksendeyken; (K. 11/35, K. 8/21, K. 80/1, K. 12/45, K. 12/66) işaret edilen yerginin, eleştiri dozu bir hayli yüksektir:

Dâg olur söylediği Mustafâ Pâşâ’nın söz

Bed-güherde bulunur mı şeref ü şân-ı edeb (G. 40/36)

Sâfi Baba, eğitimli biridir. Tayyar Mahmud Paşa’nın kâtiplik hizmetinde bulunması bunun ilk kanıtıdır. *Dîvân*’ında yer alan Arapça ve Farsça şiirler, dizeler, kimi kalıplaşmış ifadeler, ayet ve hadis alıntılarları, çeşitli özel adlar, astronomi başta olmak üzere sair bilimlerin terminolojisi, onun kültürbilimsel bir insan olduğunu ispatlar. (s. 14)

Sâfi Baba, Rumeli’denir. O, Rumeli ağzında yer edinen bazı elfazı, şiirlerinde kullanmıştır. (K. 1/29) *Dîvân*’ında yer bulan bir beyit, onun Balkan göçmeni olduğunu işaretidir:

Dedem şeyhin çerâğından fitil-i bağı yagından

Kelemen Kırçalı Tağı’ndan ocâğ imtihânındır (K. 8/13)

Sâfi Baba, *Dîvân*’ında birçok ülke, şehir ve semt adı anmıştır. Adların şiirlerdeki işleniş biçimleri, şairin bu yerlerin büyük bir çoğunluğunda bulunduğunu işaret etmektedir:

Cezâyir’de ‘asâ destimde turdum sâhil-i yemde

Getirdim kün-fe-kânı cûşa oldum velvele-ârâ (K. 1/215)

Üsküdâr’da *Mihrumâh* oldu vatan şimi bana

Feth-i iklim-i suhanda şâh olan Mansûr olur (K. 6/122)

İdip bir erba’in şehir-i *‘Uşâk*’da tertîb dîvânı

Getirdim Hikmetü'l-İşrâk-ı Eflâtûn-ı Yûnânî (K. 7/1)
 Tıfl iken Sâfi 'Acemoğlanı Meydânı'nda dil
 Gûy-ı çevgân meşk iderdi Şeyh Şihâbü'd-dîn ile (G. 253/9)
 Muhît-i bahr-ı 'aşk u 'âlem-i tecrîd-i imkânım
 Medâr-ı merkez-i devvâr-ı kudret bahr-ı Tersûs'um (G. 202/14)
 Gümüşhalkâlî'dandır Sâfiyâ bu pây-ı halhalım
 Harîf-i zühd [ü] takvâ ile reng-i ittihâdım yok (G. 168/10)
 Süvâr-ı zevrak-ı ikbâl olup semt-i Fener'den geç
 Serin meydân-ı Bektâş'a kodun bârî bu serden geç (G. 56/1)
 Çeşm-i fettânî gibi sefk-i dimâya teşnedir
 Mesken olmuştur o şûha var ise Yedikule (G. 252/11)
 Ben Tozkoparan'dan na'ra urarak geldim
 Sanma beni tapucu yâ hazret-i Mevlânâ (G. 15/18)
 Yolum uğradı Rüşvânoğlı Yaylağı'nda ben bir gün
 Olurdu bana şitâ bu cihânda bir bir olmazsa (K. 12/120)
 Didim ben beklerim bu Tanrı Tağı'n bî-kes ü tenhâ
 Hevâdan hâli gördüm il ü şenlik begler olmazsa (K. 12/121)
 Gezerse uslu uslu İnegöl'de şaşkın ördekdir
 Fitîli kendi bağrına eliyle bağlar olmazsa (K. 12/116)
 Kavacık'la yine Göksu'da tenhâ 'işret eylerken
 Günehdir çeşm-i giryân anı da ber-peyler olmazsa (K. 12/57)³

B. Sanatı

Sâfi Baba, bir şair olarak; övmekten çok övünmeyi yeğlemiştir. Özellikle kasideleri, Nef'î'den mülhemdir. Nitelik bakımından Nef'î'ye erişemeyen fahriyeleri, işleniş bakımından elittir. Bu da adı geçen şairin biçim ve içerik bilgisinin yerinde olduğunu; fakat şiirsel becerisinin eksiltili bulunduğunu gösterir. Sâfi Baba, *Dîvân*'ında poetik birçok ifadeye yer vermiştir. Bu ifadeler, şairin şiirleriyle yapı-anlam bakımından örtüşmektedir.

Sâfi Baba'ya göre; şiir, damıtık olmalıdır. Felsefî, islâmî, ilmî ve hendesî bulunmalıdır. Söz ve şiir, her zaman belîğ olmalıdır. Şiir, öz bir biçim ve içerik çerçevesinde saklı olmalıdır. Şiir, ilm-i beyan etrafında ve sehl-i mümteni istikametinde gönle hitap etmelidir. Şiir, yazılı ve gösteriye müsait bir tiyatro oyunu gibidir. Her dem canlı kalmalı ve canlandırılabilirdir. Şiir, elinde tarak

³ Şairin *Dîvân*'ında yer verdiği çağdaş olan isimler, âyet ve hadis iktibasları, şehir ve semt isimleri vesaireye ilişkin bilgiler, onun hayatî çitasını göstergelemesi münasebetiyle, "Hayatı" başlığı altında verildi.

tutan ve ayna karşısında duran, saçları taranmış bir güzele benzer. Güzel, şiirin kendisi; saç, ilim; tarak, eleştiri; el, aşk; ayna da muhataba yansıyan anlamdır. Bu istikamette; mutlak güzeli ve ona yönelik aşkı işleyebilen şiir, gerçek şiirdir. Şiirlerinde bu hususları canlandırabilen de gerçek şairdir. (s. 20-25)

Sâfi Baba, tarikat ehli bir şair olmasına karşın; mutasavvıf bir kimlik taşımaz. O, filozof-şair olarak değerlendirilmelidir. Onun şiir yelpazesinde; hemen her üslup ile algı ölçütü işlidir. Buna karşın; şiirine etki eden en önemli ekoller, *Hikmet Okulu* ve *Hint Üslubu* olmuştur.

Sâfi Baba'nın şiiri geneline yayılmış hikmet üslubu bir yana; *Dîvân*'ında, sadece hikmet perspektifli 9 müstakil şiir bulunmaktadır. Söz konusu şiirler, ilgili *Dîvân*'ın % 32'sini oluşturur.

1. Matla'u'l-Envâr-ı Hikmet
2. Hikmet
3. Kasîde-i Hikmet-Âmiz
4. Kasîde-i Rengîn Der-Ta'rîf-i Hikmet
5. Kasîde-Beçe-i Hikmet-Âmîz
6. Kasîde-i Garrâ Der-Beyân-ı Hikmet
7. Kasîde Der-Beyân-ı Âdâb ü Hikmet
8. Kasîde-i Rengîn Der-Beyân-ı İlm ü Hikmet ü Âdâb ü Usûl ü Pend ü Nasîhat
9. Mu'aşşer Der-Ta'rîf-i Hikmet ü Beyân ü Pend ü Nasîhat

Sâfi Baba, göstergelendiği üzere, ehl-i hikemdir. Diğer hikmet şairlerine nazaran, hikmeti şiirlerinde yoğun olarak işlemiştir.

Sâfi Baba, Hint Üslubu'ndan etkilenmiştir. Anılan etkilenme, onun şiirinde gözlemlenir. Şiirine göre; Sâfi Baba'da beliren Hint Üslubu tesiri, çok katmanlı ve çok yönlüdür. Bu istikamette; Sâfi Baba, ilgili üsluba ilişkin şu görüşleri paylaşır:

1. Anlam ince olmalıdır (K. 8/41)
2. Anlam erişilmez olmalıdır (G. 229/5)
3. Anlam renkli olmalıdır (G. 27/6)
4. Anlam derin olmalıdır (G. 177/7)
5. Söz ince olmalıdır (G. 166/8)
6. Söz öz ve kısa olmalıdır (G. 247/6)
7. Söz öz, anlam kapsamlı olmalıdır (G. 224/9)
8. Estetize için geniş ve birleşik yapılar tercih edilmelidir (Babacan 2012: 218-229)
9. Söze zenginlik katılmalıdır (G. 15/10)
10. Söz kısa tutulmalıdır (G. 6/4)⁴
11. Yeni sözcük ve terkiplere yer verilmelidir (Yıldırım 2007: 3)
12. Akıcı bir üslup tercih edilmelidir (G. 112'5)
13. Bağdaştırmalar ilişksiz olmalıdır (G. 10/5)
14. Soyut unsurlara yer verme

⁴ Şairin Hikmet Okulu ve Sebki Hindî'ye ilişkin sunduğu metin örneklemeleri, çalışmaya ilham alınan kaynaktan; detayıyla vardır. Burada; söz konusu beyitlerin biçim-anlam varlığına dikkat çekildi.

15. Sıfatlardan çokça yararlanma (G. 22)
16. Sıradışı olma (G. 40/3)
17. Belirgin ve ekstrem (uç) ifadeler kullanma (Hikmet, ıstırap ve ateş vb.)
18. Tezatlara yer verme (G. 218/4)
19. Çeşitli üslup ve edebi sanatlardan yararlanma (G. 246/15); (Ercan 2013: 1413-1440)

İfade edilenler, Sâfi Baba'nın güçlü bir Sebk-i Hindî müntesibi olduğunu kanıtlar niteliktedir.

C. Eserleri

Sâfi Baba'nın tanınan tek eseri *Dîvân*'ıdır. Belirlenemeyen bir müellif nüshasından kayda geçirilen iki eşnüshayı haiz (Milli Kütüphane, Yz A-8870 ve Milli Kütüphane, Yz FB-245) *Dîvân*, tarafımızdan Doktora Tezi olarak hazırlanmış (2011-2015) ve ayrı teveccühlerle değerlendirilmiştir. (Ercan 2013, 2014)

Sâfi Baba, çalışmaya başkaynak teşkil eden eserinde; “dîvân-ı dîgerde” tabiriyle; kendisine ait başka bir dîvânın varlığına dikkati çekmiştir. Buna ek olarak o divanda mahlasının “Ferîdûn” olduğunu beyan etmiştir. (K. 3/51) Öte yandan; ilgili başkaynakta, “Lisânu'l-'Aşk” ve “Mihr ü Mâh” isimli eserlerinin bulunduğunu belirtmiştir. (G. 21/6, G. 81/12) Ulaşılabilen veri ve envanterler etrafında; Sâfi Baba'nın tarafımızca takdim edilmiş ve işaret edilen erbab-ı ilmce tevîl edilmiş *Dîvân*'ından başka eseri yok görünmektedir.

2. Eser'ine Dair

A. Tanıtım

Sâfi Baba'nın ilgili eseri, iki nüshası belli bir *Dîvân*'dır. Söz konusu *Dîvân*, şairinin belirtimine göre; Uşak şehrinde, bir kış mevsiminde, 40 yahut 60 günde tamamlanmıştır.

Şehr-i 'Uşşâk'da anı bir erba'în cem' eyledim

Gösterip bu esb-i tab'-ı berk-i cevânım şitâb (K. 3/49)

İdip bir erba'în şehr-i 'Uşâk'da tertîbdîvânı

Getirdim Hikmetü'l-İşrâk-ı Eflâtûn-ı Yûnânî (K. 7/1)

Şehr-i 'Uşşâk içre altmış günde tertîb eyledim

Dâd-ı Hakk tevîk-i mutlak tab'ıma bühtân degil (G. 183/3)

1. Nüsha Tavsifi

Sâfi Baba'ya ait *Dîvân*'ın envanter kayıtları, beş ayrı nüshayı işaret etmektedir. Nüsha olduğu işaret edilen üç eser başka şahıslara ait, başkaca eserlerdir. Kalan iki nüsha, Sâfi Baba'ya ait *Dîvân*'ın nüshalarıdır. Bu iki nüsha, eşmetindir. Sadece biri, sondan nakıstır. Tam olan nüsha, derkenarlarda; “nüsha” işaretsel adlandırması altında kendinde ve eşmetinde yer almayan daha sağlıklı ibarelere gönderimde bulunmaktadır. Bu bağlamda; söz konusu nüshaların, belirlenemeyen bir müellif nüshasından kayda geçirilmiş olduğu öngörülebilir. Sunduğu verisel değerler açısından ilgili nüshaların tasnif ve tarifi şu biçimdedir:

a) Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar Kataloğu A/8870

Bu nüsha, Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar Kataloğu A/8870 numarada kayıtlıdır. İçinde; 1 kıta, 3 muamma, 4 rubai, 2 terkib-i bent, 3 terci-i bent, 7 tahmis, 1 tesmin, 3 muhammes, 9 müseddes, 3 müstezat, 18 kaside ve 288 gazel vardır.

Başı: Babamdır âfitâb-ı ‘âlem-ârâ-yı cihân-ârâ
Anamdır mâhitâb-ı âlem-efrûz-ı kerem-bahşâ

Sonu: Meydân-ı suhanda pâ-yı kilik-i çâlâkım
Râh-ı rev-i ‘ömr-i ‘Ömer Hayyâm it

Zahriye: Ahmed Efendi, Fi 12 Şevvâl Sene 1222, Mahmud Paşa, Der-Mahalle-i Tâye Hatun.

Eser Sonu: Sâhibi Tophane’de Subhî Efendi yedinden Hacı Süleyman, Kefil: Muhammed Ali Efendi

Ölçüler: (Dış-İç): 217x157-155x115 mm.

Yaprak: 391 s.

Satır: 17

Yazı Türü: Nesih.

Kâğıt türü: Üç ay filigranlı.

Cilt: Sırtı yeşil bez, kapakları gri bez kaplı, miklepli, sertabı yırtık karton cilt.

Mühür vb. Özel İmleçler: Nüshanın sair yerlerinde bu gibi işaretler vardır. Sıradan mülkiyet keşidesi görünümünde olan bu imleçler, seçilememektedir.

b) Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar Kataloğu FB/245

Sondan eksiktir. Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar Kataloğu FB/245 numarada kayıtlıdır. İçinde 2 terkib-i bent, 3 terci-i bent, 7 tahmis, 1 tesmin, 3 muhammes, 9 müseddes, 3 müstezat, 18 kaside ve 287 [288“inci gazelin iki beyti kayıtlıdır] gazel vardır.

Başı: Babamdır âfitâb-ı ‘âlem-ârâ-yı cihân-ârâ
Anamdır mâhitâb-ı âlem-efrûz-ı kerem-bahşâ

Sonu: Hep bana keşf oldı esrâr-ı rümûzât-ı Hudâ
Meslek-i ‘irfân-ı ‘aşk içre tarîk-i Kadîrî

Zahriye ve eser sonunda pek muteber olmadığına kanaat getirilen, birtakım mühür ile kayıtlar varsa da bunların seçilebilirliği söz konusu değildir.

Ölçüler: (Dış-İç): 342x205-270x110 mm.

Yaprak: 119-315.

Satır: 41

Yazı Türü: Nesih.

Kâğıt Türü: Krem cedit. Başlık yeşil, söz başlıkları bazı kıta ve kafiyeler kırmızı mürekkeplelidir. Cetveller kurşun kalemledir.

Cilt: Sırtı kırmızı meşin, siyah kâğıt kaplı mukavva ciltlidir.

2. Nazım Biçimlerine Göre Şiirlerin Dağılımı

a) Kasideler

1. Kasîde-i Sâfi Baba Der-Tevhîd-i Bâr[î] Te'âlâvülsbât-ı Vücûd-247 beyit.
2. Matla'u'l-Envâr-ı Hikmet-28 beyit.
3. Hikmet-73 beyit.
4. Kasîde Der-Ta'rîf-i Şerî'at ü İmâmân-ı Dûvâz-Deh-66 beyit.
5. Kasîde-i Hikmet-Âmiz-47 beyit.
6. Kasîde-i Rengîn Der-Ta'rîf-i Hikmet-142 beyit.
7. Kasîde-i Beçe-i Hikmet-Âmiz-35 beyit.
8. Kasîde-i Rengîn-81 beyit.
9. Kasîde-i Garrâ Der-Beyân-ı Hikmet-48 beyit.
10. Na't-ı Şerîf-10 bent.
11. Kasîde-i Garrâ El-MüsemmâBi-'ıkd-ı Süreyyâ-199 beyit
12. Kasîde-i Garrâ Der-Vasf-ı Şeyhu'l-İslâm Zeyne'l-Âbidîn Efendi "Selleme-Hü's-Selâm" El-Müsemmâ Bi-Seb'a Seyyâre Der-Zımn-ı Esbâb-ı İlticâ vü İ'tizâr-ı Ba'z-ı Mülâhazaya Mebnî Takdîm Olunmayup 'Alâ-hâlihi Terk Olunmuşdur-232 beyit.
13. Kasîde-Beçe-i Dîger-65 beyit.
14. Kasîde-i Dîger Der-Ta'rîf-i İsbât-ı Vücûd-50 beyit.
15. Tersî'ât-ı Cevher-i Mutlak u Terşîhât-ı Kalem-i Mukayyed Der-Katre-i Âb-ı Hayvân ü Âsâr-ı Kilk-i Kudretdür-69 beyit.
16. Kasîde Der-Beyân-ı Âdâb ü Hikmet-83 beyit.
17. Divân-ı Ma'delet-'Unvân-ı Müşîrânelerinde Nâmzed-i Hizmet-i Kitâbet Oldıgum Seyyid Mahmûd Pâşâ'dan "Yessera'llâhü Mâyürîdü ve Mâ Yeşâ" Hengâm-ı 'Uzlet ü İhtiyâr-ı Terk-i Dünyâ vü Tecrîdimüzde İsti'fâ ve Esbâb-ı İ'tizârı Mutazammın Takdîm ü 'Arz-ı Recâ Olınan Kasîde-i Garrâdur-85 beyit.
18. Kasîde-i Rengîn Der-Beyân-ı İlm ü Hikmet ü Âdâb ü Usûl ü Pend ü Nasîhat (Arapça)-39 beyit.

b) Musammatlar

1. Tahmîs Ber-Nutk-1 Pîr Hazret-i Hünkâr Hâcî Bektâş-1 Velî “KuddiseSirruh” ve Tezyîl Ez-i’tizâr u Hasbihâl ü Güftâr Ez-Nakş-1 Cebîn-14 Bent.
2. Münâcât-1 Hudâ vü Ta’rîf-i İsbât-1 Vücûd-6 Bent.
3. Mu’aşşer Der-Ta’rîf-i Hikmet ü Beyân ü Pend ü Nasîhat-5 Bent.
4. Tasdîk-i Hücçet-6 Bent.
5. Müseddes-7 Bent.
6. Der-Meth-i Şâh-1 Vilâyet-10 Bent.
7. Müseddes-5 Bent.
8. Müseddes-5 Bent.
9. TahmîsBer-Beyt-i Nedîm-5 Bent.
10. TahmîsBer-Gazel-i Bâkî-5 Bent.
11. Tahmîs-i Dîger Ber-Gazel-i Bâkî Efendi-5 Bent.
12. Tahmîs Ber-Gazel-i Fuzûlî-i Bagdâdî-7 Bent.
13. Müseddes-5 Bent.
14. Muhammes-5 Bent.
15. Muhammes-6 Bent.
16. Tahmîs Ber-Gazel-i Şeyh Niyâzî-5 Bent.
17. Dîger Tahmîs Ber-Kavl-i Şeyh-i Müşârûn İleyh-5 Bent.
18. Başlıksız, 13 beyitlik, hece vezniyle yazılmış bir manzume.
19. Muhammes Der-Medh-i Dûvâz-Deh-İmâm Ber-Matla’-1 Hayretî-16 Bent.
20. Müseddes-6 Bent.
21. Müseddes-i Dîger-5 Bent.
22. Müseddes-8 Bent.
23. Müseddes-i Dîger-8 Bent.
24. Müstezâd-9 Bent.
25. Müstezâd-1 Dîger-i Ra’nâ-8 Bent.
26. Müstezâd-1 Dîger-i Rengîn-8 Bent.
27. Müseddes Der-Medh-i Şâh-1 Vilâyet-i Dûvâz-Deh İmâm-15 Bent.

c) Gazeller

1. Fi Harfû’l-Elif

2. Fi Harfû'l-Bâ
3. Fi Harfû't-Tâ
4. Fi Harfû's-Sâ
5. Fi Harfû'l-Câ
6. Fi Harfû'l-Hâ
7. Fi Harfû'l-Hâ
8. Fi Harfû'd-Dâl
9. Fi Harfû'z-Zâl
10. Fi Harfû'r-Râ
11. Fi Harfû'z-Zâ
12. Fi Harfû's-Sin
13. Fi Harfû'ş-Şin
14. Fi Harfû's-Sad
15. Fi Harfû'z-Zâd
16. Fi Harfû't-Tâ
17. Fi Harfû'z-Zâ
18. Fi Harfû'l-'Ayn
19. Fi Harfû'l-Gayn
20. Fi Harfû'l-Fâ
21. Fi Harfû'l-Kâf
22. Fi Harfû'l-Kef
23. Fi Harfû'l-Lâm
24. Fi Harfû'l-Mim
25. Fi Harfû'n-Nûn
26. Fi Harfû'l-Vâv
27. Fi Harfû'l-Hâ
28. Fi Harfû'l-Yâ

d) Kıt'a

e) Muammalar

1. Muammâ Be-nâm-ı Hasan
2. Muammâ Be-nâm-ı Sâbir

3. Muammâ Be-nâm-ı Tâlib

f) Rubaîler

Ahrem ve ahreb kalıplarının beraberce tercih olunduğu az sayıda rubaî sarfetmiştir.

B. Sunum

1. *Dîvân*'ın Muhtevası

a) Kasideler

İlk kaside, *yüce yaratıcının birliği ve vücudun ispatı hakkında yakarış*⁵ adını taşımaktadır. 246 beyittir. *Hikmet-nâme* türü ve *hasbihâl* tarzında yazılan söz konusu şiir *Dîvân*'ın girizgâhıdır.

İkinci kaside, *hikmet ışıklarının doğuşudur* adı altında 168 beyitten oluşmaktadır. Tarzı *hasbihâl* olan söz konusu kaside, şiir söyleme sırrının Allah'ın Nebi'si ve On İki İmam'da saklı olduğunu beyan eder.

Üçüncü kaside, *hikmet* adını taşımaktadır. 73 beyittir. Şairin ünlü dîvân şairlerine kıyasla övünülecek bir konumda olduğunun fahrini işler. Tarzı *fahriyedir*.

Dördüncü kaside, *şeriatın tanımı ve on iki imam hakkında kaside* adını taşımaktadır. 65 beyittir. *Hikmet-nâme* türü ve *hasbihâl* tarzında kaleme alınmıştır. Şiir, tema olarak; şiirin Hz. Ali'den mülhem olduğunu işlemektedir.

Beşinci kaside, *hikmet öğreten kaside* adını taşımaktadır. 45 beyittir. İşrak Felsefesi'ni yansıtmaktadır.

Altıncı kaside, *Hikmeti güzel tanımlayan kaside* adını taşımaktadır. 142 beyit olan söz konusu kaside, *hikmet-nâme* türü ve *hakîmâne* tarzı ekseninde oluşturulmuştur.

Yedinci kaside, *hikmet sunan kısa kaside* adını taşımaktadır. 35 beyitlik söz konusu kaside, şairin ilmi seviyesini göstermesi açısından önemlidir.

Sekizinci kaside, *nezih kaside* adını taşımaktadır. 84 beyittir. Ehl-i hikeme yol gösterim teşkil etmektedir.

Dokuzuncu kaside, *hikmeti açıklayan parlak kaside* adını taşımaktadır. 48 beyitten oluşmaktadır. Şi'r-i hikmetin hendesî olması gerektiğini savunur.

Onuncu kaside, *yıldızlara ad olmuş parlak kaside* adını taşımaktadır. 199 beyitlik söz konusu kasidenin redifi ateştir. Kaside; ateş, içki ve ışığı methetmektedir.

On birinci kaside, *kendisine selam olunan Şeyhülislam Zeynel Abidin Efendi hakkında sığınma ve özür sebepleri ile harmanlanmış, -Yedi gezegen- olarak isimlendirilmiş ve bazı düşüncelere bağlı olarak takdim olunmayıp, olduğu gibi bırakılmış parlak kaside* adını taşımaktadır. 233 beyitlik bir *methiyedir*.

On ikinci kaside, *diğer küçük kaside* adını taşımaktadır. 64 beyittir. Tarzı, *ironidir*.

⁵ Şiirler, tanıtım kısmında özgün adları ile verildiğinden; bu kısımda anlamsal karşılıkları ile sunulacaktır.

On üçüncü kaside, *vücutun kanıtlanması hakkında öteki kaside* adını taşımaktadır. 51 beyittir. *Hikmet-nâme* türünde ve *nasihat-nâme* tarzında yazılmıştır.

On dördüncü kaside, *kalemin belirtisi ve ebedisuyun damlası* adını taşımaktadır. 68 beyitlik bir *fahriye* örneğidir. Hâkim tarzı, *hasbihâldir*.

On beşinci kaside, *edep ve hikmetin açıklanması hakkında kaside* adını taşımaktadır. 87 beyittir. *Öğüt ve övünç* eksenlidir.

On altıncı kaside, *en yüksek rütbelilere yaraşır unvanının adaletli divanında kâtiplik hizmetine aday olduğum Seyyid Mahmut Tayyar Paşa'dan Allah'ın hayırlı kıldığı kendi irademiz ve isteğimizle yalnızlık ve yetinme makamında dünyayı terk etmek ve soyutlanmamızdan ötürü af ve özür sebepleri ile yazılarak umulanın açıklandığı ve takdim olunan parlak kasidedir* adını taşımaktadır. 85 beyitlik söz konusu kaside; *methiye, fahriye, talep ve duadan* oluşmaktadır.

On yedinci kaside, 39 beyitten oluşan Arapça bir kasidedir. *Hikmet ilmi, edep ve nasihat yönteminin açıklanması* adını taşımaktadır. *Hikmet-nâme* türü ve *nasihat-nâme* tarzında yazılmıştır.

On sekizinci kaside, *Hikmet* adını taşımaktadır. Şairin Yûnus Emre'den aldığı ilhamı konu etmektedir. 13 beyittir.

b) Çok Bentliler

Şair, bu bölümde; terrib-i bent, terci-i bent, tahmis, tesmin, muhammes, müseddes ve müstezat nazım şekilleri ile şiirler yazmıştır. Bu bölümde; belirtilen nazım biçimleri etrafında; Bektaşilik ve İsrakiliğin öncülleri methedilmiştir. Belirtilen ekollerin hassasiyetlerine değinilmiştir. Aynı bölüm; şairin, Nedim, Fuzûlî, Bâkî ve Hayretî'nin gazellerinden hareketle oluşturduğu beşlemelere de yer vermiştir.

c) Gazeller

Sâfi Baba'nın gazelleri birer *sehl-i mümteni* örneğidir. Gazellerinde; *methiye, hikmet, hasbihâl* ve *fahriye* hâkim tarz oluşturur. Sâfi Baba'nın gazellerinde en dikkat çekici edebi türler; *mehtâbiyeler, sâkî-nâmeler ve bayrâmiyeler*dir. Gazellerinin alışılmamış temi, gurbettir.

d) Mukata'at

Bu kısımda toplamda sekiz şiire yer almaktadır. Bunların biri kıt'a, üçü muamma ve dördü rubâ'îdir. Muammalar, yerinde; diğerleri, beterin beterindedir. Şair, bu tarzda şiir söyleme noktasında; hayli nakıstır.

2. Değerlendirme

Sâfi Baba, çağında kendisine akran teşkil eden şairlere nispetle; hayli başarılı ve hayli tutarlı bir şair olmuştur. *Dîvân*, bütünüyle geleneksel istikamette tertip olunmuştur. Biçim ve içerik açısından; söz konusu *Dîvân*, bir öğretici kitabı mahiyetindedir.

Sonuç

Sâfi Baba, mürettep kıldığı *Dîvân* ile muhataplarına tam da bir bilgi hazinesi sunmaktadır. Hele ilmi alâkalıları, eserin her bir satırından başkaca ilhamlar alabilirler. Son dönem Osmanlı

şairinin filozof şairi Sâfi Baba, belli okulların mensup ve müntesibi bulunmasına karşın; eserini asla ve kat'a bağnazlaştırmamış ve hatta algı ve ilgi bakımından çağının ötesine taşımıştır. Biçim-içerik bağlamında türlü ihsanlar sunan eserin, daha geniş çerçeveye yerleştirilmesini hedefleyen söz konusu yazı, ilham alınan çalışmanın müstahsel bir boyutudur.

Kaynaklar

- Ateş, Abdurrahman (2001). *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi
- Aykanat, Timuçin (2015). *Sâfi Baba ve Divanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme-Sözlük-Dizin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Babacan, İsrail (2012). *Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebki Hindî (Hint Üslubu)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercan, Özlem (2013). "Sebk-i Hindî Tesirinde İki Şair: Şeyh Gâlib ve Sâfi". *Turkish Studies*, 8/9, s. 1413-1440.
- Ercan, Özlem (2013). "Bektâşi ve İsrâkî Bir Şair: Sâfi, Hayatı ve Divan'ının Nüshaları". *Turkish Studies*, 8 (1), 1375-1395.
- Ercan, Özlem (2014). *Sâfi Dîvânı (Hayatı-Sanatı-Karşılaştırmalı Metin Sözlük-Dizin)*. Bursa: Gaye Kitabevi.
- Huart, Cl. (1993). Kerim Han Zend. İ. A., MEB, C. VI., s. 558.
- İpekten, Haluk vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Poyraz, Yakup "Divan Şairi Samsunlu Tayyar Mahmut Paşa ve Divanı'nın British Library Nüshası", *Samsun Sempozyumu*, 13-16 Ekim 2011.
- Sâfi Baba, *Dîvân*. Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar Katalogu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 8870.
- Sâfi Baba, *Dîvân*. Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar Katalogu, Arşiv No: 06 Mil Yz FB 245.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi*. IV. Cilt, I. Kısım, Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1995). *Osmanlı Tarihi*. IV. Cilt, II. Kısım, Ankara: TTK.
- Yıldırım, Ali (2007). "Siyah-Bahar Tamlamasının Bir Üslup Özelliği Olarak Divan Şiirinde Yer Alması", *İlmi Araştırmalar*, S. 23, s. 1-10.